

МОГАТ ЛИ РАЗХОДИТЕ ЗА ОТБРАНА ДА СТИМУЛИРАТ ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ?

Йордан Божилков, председател на Софийския форум за сигурност

Войната в Украйна преобърна представите на Европа за сигурност. Фокусът е върху ръста на бюджетите за отбрана, новите военни технологии и развитието на военната индустрия.

Съюзниците в НАТО се ангажираха до 2035 г. да увеличат бюджетите си за отбрана до 5% от БВП годишно, като отделят поне 3.5% за отбрана и 1.5% за военна мобилност, устойчивост и други.

Европейският съюз прие редица финансови инструменти, които да подпомогнат постигането на тези цели, да засилят европейския стълб в НАТО и да гарантират европейската отбрана.

За пръв път от десетилетия насам средства за отбрана няма да липсват, но военните индустрии не могат да покрият нуждите от увеличеното търсене.

Само през 2025 година бюджетите за отбрана на страните-членки на ЕС кумулативно ще бъдат 381 млрд. евро, като тези средства ще растат в бъдеще.

Чрез редица решения ще се позволи на страните-членки да акумулират допълнително още около 800 млрд. евро към бюджетите си за отбрана, което ще стане посредством прилагане на принципа за дерогация или чрез заеми по механизма SAFE (Security Action for Europe).

Новата политика на Европейската инвестиционна банка (ЕИБ) също предвижда финансиране на отбранителни проекти. За повишаването на способностите ще се използват и общи средства по линия на Европейския фонд за отбрана или InvestEU, но като цяло тежестта от мащабното увеличаване на военните способности ще е върху националните бюджети.

И ако средствата не се очертават като проблем, ключовият въпрос е как те ще бъдат изразходвани.

Дали те ще бъдат вложени в нови способности на базата на нови технологии, изкуствен интелект, роботизирани системи или ще се заложи на придобиване на вече разработени платформи.

Не по-маловажен въпрос е дали тези средства ще способстват за изграждане на модерна

технологична и производствена база или ще се превърнат в краткосрочен разход без устойчив икономически ефект.

Именно този въпрос се поставя в анализ на Банката на Финландия от октомври 2025 "Ще стимулират ли по-високите разходи за отбрана растежа в еврозоната?" ("Will higher defence spending boost euro area growth?")

Анализаторите отбелязват, че военните разходи не са автоматичен стимул за растеж. Те имат преди всичко мисия да създават отбранителни способности. Но когато средствата се влагат в технологии, индустрия и научноизследователска дейност, те могат да имат и положителен ефект върху икономиката.

Финландските експерти изчисляват, че ако държавите насочат военните бюджети главно към потребление, включително, заплати и поддръжка на съществуващи системи, ефектът върху БВП ще е ограничен. Но ако инвестират в иновации и местно производство, резултатът може да надхвърли 1.5 пункта растеж в рамките на десетилетие.

С други думи, важно е не колко харчим, но как харчим.

България в новата европейска отбранителна реалност

България е част от тази нова реалност. След десетилетия на недофинансиране и остаряла техника, военните разходи вече надхвърлят 2% от БВП и ще продължат да растат. Страната започна мащабна програма за модернизация чрез закупуване на изстребители F-16 и бойни машини, българска фирма строи нови кораби, инвестира се в и по-малки проекти за инфраструктура, наблюдение, комуникации и други.

Категорично следва да се подкрепят усилията за предоставяне на нови системи въоръжение, съвместими с тези на нашите съюзници, но по-големите разходи са предизвикателство за финансите на страната.

България, към настоящия момент, е нетен вносител на въоръжение, техника и боеприпаси от външни производители, а ролята на българския военно-промишлен комплекс в модернизацията на армията е по-скоро символична.

Основните договори се изпълняват от външни компании от САЩ, Германия, Франция, което означава, че голяма част от икономическия ефект от високите разходи остава извън страната.

Това е нормално в краткосрочен план, когато се навакства технологично изоставане, но в дългосрочен аспект поставя въпроса за вътрешното индустриално участие.

Примерите в Европа са показателни.

Поради исторически причини европейската отбранителна производствена база е съсредоточена основно в старите страни-членки на НАТО. Освен това, тази база е раздробена и е водена от националните интереси на отделните държави. Европейската комисия си поставя амбицията да преодолее тази разпокъсаност и да стимулира съвместни разработки, производство и придобивания, но напредъкът все още е малък.

През последните години, особено на фона на войната в Украйна, се наблюдава поредната революция във военното дело, свързана с масовото навлизане на изкуствения интелект, автономни системи, нови технологии и решения, които променят характера на войната. Със сигурност много от познатите ни системи няма да изчезнат, но ще виждаме все повече въздушни, морски и сухопътни дроне да навлизат на бойното поле. Поради тяхната достъпност, много от тези системи ще бъдат използвани не само от държави, но и от терористични организации, а даже и от отделни злонамерени хора.

Изследователската дейност ще е все по-важна

Ето защо, държавите и компаниите, които успеят да предложат нови решения, включително и за противодействие, ще привлекат повече средства в собствените си икономики. И тук ключово е поставянето на акцента върху инвестирането в изследователска и развойна дейност.

В момента дялът на средствата за тези дейности в българския бюджет за отбрана е символичен - под 2%, според някои оценки. Докато България отделя толкова малък дял, разликата с водещите страни в НАТО и ЕС е значителна.

Франция и Съединените щати инвестират между 13 и 15% от своите отбранителни бюджети в научни изследвания и развитие, Германия поддържа около 7%, а Финландия и Швеция около 5–6%.

Страните от източния фланг на НАТО като цяло изостават в научните изследвания за отбрана. Въпреки това се виждат стремежите на някои държави да компенсират изоставането. Например, Полша е шампион по инвестиции в отбраната с почти 4.5% от БВП за 2025 година, но изисква от чуждите доставчици да прехвърлят производство и ноу-хау на полска територия. Балтийските страни имат политика за инвестиции в нови системи, особено дронове.

Инвестиции в технологии - ключът към растежа

Новият приток на средства от ЕС и националния бюджет може да се превърне в мотор за растеж, ако тези средства бъдат управлявани стратегически. Това означава повече българско участие в договорите, развитие на научноизследователска дейност и участие в общоевропейските вериги за доставка на отбранителна техника, както и целенасочена политика за интегриране на индустрията, академичните организации и държавата в общи развойни проекти.

И тук има какво да се желае. Показателно е ниското участие на български предприятия и научни организации в проектите на Европейския фонд за отбрана, който е европейският механизъм за разработване на най-нови военни

технологии и прототипи. България е сред страните с най-малко участие в проекти в периода 2022 – 2025 година.

Само 16 български компании и организации са участвали в проекти.

Данните показват, че държавите-членки с най-големи отбранителни технологични и индустриални бази, като Франция, Германия, Италия, Нидерландия и други, са най-добре представени в проектите по Европейския фонд за отбрана. Това означава, че тези държави ще имат водещо място и в бъдещите решения за отбрана и съответно ще привличат още повече средства, включително и чрез поръчки от други държави.

Сигурност с визия и икономическа логика

Целта на военните разходи е да се осигурят бойни способности и готовност. Но в условията на растящи бюджети, новата технологична революция във военното дело и новите европейски фондове, те могат да играят и по-широка роля на катализатор на растежа и технологичния напредък.

За България това изисква ясна посока и стратегически избори. България би могла да се възползва от новата ситуация и не само да модернизира армията, но и да стимулира технологичните изследвания и производства.

Възможно е да се търсят решения в различни направления, като по-долу са изброени само няколко от възможностите.

Първо, при сключване на нови договори за доставка на въоръжение и техника да се търси максимално участие на български предприятия – производство,

ремонт, обучение, поддръжка. Така средства ще остават в икономиката. Основание за такъв подход е голямата конкурентност на европейското производство.

Второ, да се увеличи делът на средствата за научноизследователска и развойна дейност.

Инвестициите в технологиите имат дългосрочен ефект, като създават иновации, стимулират износа и правят армията по-гъвкава и ефективна. Тук е подпомагащата роля на държавата включително за насочване на средства в проекти, които са перспективни и с потенциал за производство за Българската армия, но и за износ.

Малките и средни предприятия

Много е важно тази възможност да се отвори не само за предприятията от традиционната военна промишленост, но и за всички малки и средни предприятия, които имат интерес да навлязат във военния бизнес. Именно тук са скритите възможности, тъй като тези предприятия могат да предложат решения, технологични процеси, продукти, софтуер и т.н. които да съдържат новост и да са с поглед в бъдещето.

Трето, да се използват активно европейските програми и финансови инструменти, и по-специално Европейския фонд за отбрана. Не само информационната но и координиращата и насърчаващата роля на държавните структури е важна.

Четвърто, да се поддържа фискална устойчивост и прозрачност.

Повишаването на военните разходи трябва да бъде придружено от дългосрочен финансов план и ясна отчетност, така че да има възможност за контрол на разходите, включително и тези за научна и развойна дейност.

Пето, да се приемат нови механизми за сътрудничество между Министерството на отбраната, Министерството на икономиката и индустрията от една страна и фирмите и научните организации от друга. Фирмите трябва да имат информация какво е необходимо на отбраната и какви са изискванията към продуктите за отбрана, за да могат да предложат решения. Не е необходимо да измисляме нещо ново, а само да се огледаме в държавите около нас и какви подходи те прилагат.

В следващото десетилетие, България ще харчи повече за отбрана, отколкото в който и да е период от най-новата си история. Това е преди всичко реакция на рисковете и заплахите, но в същото време е възможност за модернизация на икономиката и влизане в цикъла на военното производство.